

Książka dr Teresy Wolińskiej, z założenia popularyzacyjna, nie zawiera oczywiście pogłębionych studiów nad działalnością Justyniana, wokół postaci którego nagromadziła się od dawna obszerna literatura. Na polskim rynku czytelnicznym stanowi jednak interesującą pozycję, zasługującą na zauważenie i lekturę.

Marek Kuryłowicz*

KONRAD NOWACKI, *Zarys dziejów prawa na Uniwersytecie Wrocławskim*, «Acta Universitatis Wratislaviensis» No 2465, Prawo CCLXXXIII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003, ss. 258.

W 2002 r. Uniwersytet Wrocławski obchodził Jubileusz 300-lecia swego istnienia. Z tej okazji ukazało się kilka wydawnictw¹. Wśród nich zwraca uwagę praca Konrada Nowackiego. Autor postawił sobie zadanie ukazania dziejów prawa we Wrocławiu od średniowiecza przez Uniwersytet Leopoldyński, następnie Wydział Prawa na niemieckim uniwersytecie w tym mieście, wreszcie losy prawa na polskim uniwersytecie po 1945 r. Książka składa się z 4 rozdziałów: I. *We Wrocławiu i na Uniwersytecie Leopoldyńskim*; II. *Wydział Prawa na wrocławskim Uniwersytecie w XIX i na początku XX wieku (do końca I wojny światowej)*; III. *Niemieccy profesorowie na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego po I wojnie światowej do 1945 roku*; IV. *Polski uniwersytet i prawo we Wrocławiu – ku przyszłości oraz spisu załączników i ilustracji*.

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

¹ Por. m.in. Wydawnictwo albumowe *Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego*, wybór i oprac. materiału Z. KEGEL; fot. J. BUŁHAK, Wrocław 2002; *Złota Księga Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii*, oprac. J. BOĆ, Wrocław 2002; *Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii – nauczyciele akademicy*, oprac. M. BOJARSKI, Wrocław 2003.

Polscy badacze zajmowali się przede wszystkim dziejami Uniwersytetu Leopoldyńskiego po połączeniu go z Uniwersytetem Władysława w 1811 r., a więc uniwersytetem pruskim, także pobycem, studiami i rolą Polaków na tym uniwersytecie oraz dziejami polskiego uniwersytetu we Wrocławiu po 1945 roku². Istnieją też polskie badania nad okresem bezpośrednio poprzedzającym II wojnę światową i działaniami nazistów na Uniwersytecie. Nie zajmowano się dziejami badań prawnych od wieków średnich do I poł. XVIII w. Jest to etap ciągle najmniej znany, choć stopniowo odkrywany dzięki badaniom niemieckim i polskim – stanowi on przedmiot rozważań I rozdziału. Szczególnie ciekawy wydaje się okres nauki i nauczania prawa w średniowieczu, kiedy nie były one związane wyłącznie z istnieniem uniwersyteckiego Wydziału Prawa. Wiadomości o prawie sądowym, krajowym i podstawy prawa kanonicznego wykładano w szkołach parafialnych i kolegialnych, realizujących średniowieczne programy trivium oraz quadrivium według obowiązującego w Europie wzoru dydaktycznego. Dodatkowo badano i wykładano prawo kanoniczne w istniejącej od XIII w. wrocławskiej szkole katedralnej na Ostrowie Tumskim o bardzo wysokim poziomie. Aspektu nauczania i losów prawa w Leopoldinie nie poruszano, uważano bowiem, że prawo na uczelni istniało dopiero od powstania pruskiego wydziału prawa w 1811 r. Tymczasem, jak podkreśla C. Rabe, autor rzetelnie udokumentowanej monografii na temat Uniwersytetu Leopoldyńskiego, we Wrocławiu już na początku XVI w. w projektach Rady Miasta przewidywano utworzenie 4-wydziałowego uniwersytetu. Akt powstania uczelni, podpisany przez króla Władysława Jagiellończyka, przewidywał „generale litterarum gymnasium, czyli pełny uniwersytet z czterema wydziałami: teologii, obojga praw, medycyny oraz filozofii”³. Do założenia uczelni w owym czasie z wielu względów nie doszło, ale idea utworzenia uniwersytetu we Wrocła-

² Por. M. PATER, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918*, Wrocław 1997; C. RABE, *Alma Mater Leopoldina, Kolleg und Universität der Jesuiten, Breslau 1638-1811*, Köln-Weimar-Wien 1999.

³ M. PATER, *op. cit.*, s. 21.

wiu pozostała. Podjęli ją i urzeczywistnili jezuita i Habsburgowie w II poł. XVII w., a główną rolę odegrał jezuita ks. Fridrich Wolff. To on również propagował plan stworzenia osobnego wydziału prawa. Jednym z jego argumentów, przemawiających za powołaniem fakultetu prawnego, przedstawionych cesarzowi było powstrzymanie odpływu młodzieży śląskiej na studia prawa i medycyny na inne uniwersytety (w Pradze, Halle, Lipsku) po ukończeniu filozofii lub teologii we Wrocławiu oraz przyciągnięcie polskiej młodzieży z Rzeczypospolitej i z Górnego Śląska na studia w tym mieście. Ostatecznie po uroczystościach powołania przez jezuitów uniwersytetu we Wrocławiu w 1702 r. rozpoczęto nauczanie na dwu fakultetach – teologii i filozofii. Zabrakło medycyny i wydziału prawa, jakkolwiek prawo kanoniczne i rzymskie było w Akademii wykładane. Przez ponad 100 lat działalności Akademii Leopoldyńskiej, formalnie do 1811r., a więc do momentu przekształcenia jej w prusko-niemiecki uniwersytet państwowy, badania i nauczanie, w tym także prawa, koncentrowały się na dwu wydziałach-filozoficznym i teologicznym. W literaturze podkreśla się, że Uniwersytet miał uprawnienia nadawania stopni: bakalarjatu, licencjatu, magisterium i doktoratu z zakresu filozofii oraz prawa kanonicznego i teologii. Za panowania cesarza Karola VI w 1713 r. podejmowano jeszcze raz inicjatywę stworzenia wydziału prawa, ale znów bezskutecznie. W okresie pierwszych 50 lat istnienia Akademii Leopoldyńskiej działali tu profesorowie prawa: Joann Nepomucen Heinrich Englisch i Czech Franc Gotschl z Pragi.

Drugi rozdział poświęcony jest Wydziałowi Prawa na Wrocławskim Uniwersytecie w XIX i na początku XX wieku. W ogóle w badaniach i ocenach polskich⁴, uwzględniających w znacznym stopniu źródła niemieckie, dokonuje się podziału dziejów nauki i dydaktyki prawa na niemieckim Uniwersytecie Wrocławskim na 3 zasadnicze okresy: 1. od 1811 r. (po utworzeniu Uniwersytetu pruskiego) do wojny prusko-francuskiej z 1870 r.; 2. lata 1871-1918; 3. od 1918 do stycznia 1945 r., kiedy to pośpiesznie przeniesiono kadrę naukową do Drezna. O pierwszych dwóch okresach mowa jest w tym rozdziale. Etapy te dobrze są znane, głównie dzięki opracowaniom

polskich historyków z Uniwersytetu Wrocławskiego – Mieczysława Patera i Marka Czaplińskiego⁵ oraz niemieckiego badacza Georgia Kaufmanna⁶. Po połączeniu Leopoldyny i Viadriny w 1811 r. w Uniwersytet Wrocławski powstał wreszcie Wydział Prawa. Była to zupełnie nowa sytuacja dla dziejów prawa na tej uczelni. Z Viadriny przeszło trzech profesorów, mianowicie: Ludwig Gottfrid Madihn, Joann Friedrich Mister i Theodor Max Zacharia. Pierwszy z nich prowadził wykład z prawa rzymskiego i niemieckiego, Mister wykładał encyklopedię prawa, prawo państwowe, naturalne, prawo rzymskie i kryminalne, Zacharia natomiast – encyklopedię prawa, prawo rzymskie, niemieckie prawo prywatne, prawo lenne oraz prawo naturalne. Do drugiego pokolenia wykładowców prawa, którzy rozpoczęli działalność w latach 20-tych i później zaliczają się: Juliusz Friedrich Abegg, Friedrich A. Schilling, Gorg Philip Huschke, Ernest Teodor Gaupp. Znany historyk prawa rzymskiego Teodor Mommsen, który wykładał na wydziale filozoficznym, przebywał we Wrocławiu krótko. Wspomnieć trzeba także o polskim uczonym z Poznania – Józefie Zielonackim, który wykładał z końcem lat 40-tych prawo cywilne. Okres 1871-1918 oceniany jest jako najlepszy etap od samego początku istnienia Wydziału Prawa na Uniwersytecie Wrocławskim. Pater w charakterystyce XIX-wiecznego Wydziału Prawa we Wrocławiu podkreśla, że „Studium Prawa miało na celu nie tylko kształcenie prawników, ale uczyło także kultury prawniczej, a najzdolniejszych przygotowywało do pracy naukowej”⁷. Głównym przedmiotem studiów było prawo rzymskie

⁴ Por. PATER, *op. cit.* i cyt. tam literaturę; W. WRZESIŃSKI, *Uniwersytet Wrocławski*, Wrocław 1995.

⁵ M. CZAPLIŃSKI, *Uniwersytet Wrocławski i wrocławscy profesorowie prawa w XIX w. w ocenie Berlina. Przyczynek do polityki naukowej Królestwa Pruskiego Ministerstwa Wyznań i Edukacji*, [w:] *Studia i Materiały z Dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego*, IV, Wrocław 1995, s. 76 i n.

⁶ G. KAUFMANN, *Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestehens der Universität Breslau*, I, Breslau 1911.

⁷ M. PATER, *op. cit.*, s. 21.

i to w szerokim zakresie. Inne przedmioty to prawo cywilne, prawo państwowe, prawo narodów, prawo administracyjne, prawo kościelne, prawo karne i proces karny.

Okres działalności niemieckiego Wydziału Prawa na Uniwersytecie Wrocławskim w latach 1918-1945 został ukazany w zarysie w trzecim rozdziale. Autor dla swoich rozważań wprowadza historyczną cezurę między Republiką Weimarską po 1918 r., a okresem hitlerowskim po 1933 r. Za najważniejsze opracowania dotyczące tego okresu Nowacki uznaje publikacje Czaplńskiego, Patery i K. Joncy. Najbardziej interesującym wnioskiem nasuwającym się po zapoznaniu z literaturą przedmiotu według Autora jest to, że na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1918-1945 działali wybitni uczeni o europejskiej i światowej sławie, np. Ernest J. Cohn, który ze względu na swoje żydowskie pochodzenie na podstawie ustawy „o przywróceniu zawodu stanu urzędniczego” z 7 kwietnia 1933 r. już we wrześniu tego roku został zwolniony i wyemigrował. Podobny los spotkał wybitnego prawnika i socjologa Eugenia Rosntocka-Hüssy’ego. Inni profesorowie to: Gustaw Adolf Walz, Hans Helfritz, Heinrich Henkel. „Po 1933 r. położono duży nacisk na polityczną postawę uczonych” (s. 156), dlatego też na Wydziale Prawa miały miejsce czystki. Podsumowując okres ekspansji ideologii faszystowskiej, podkreśla się wyraźny spadek rangi uczelni od 1934 r. w rezultacie wprowadzenia przez hitlerowców zmian albo z powodów politycznych, albo rasowych.

Dziejom prawa na polskim uniwersytecie we Wrocławiu od 1945 r. poświęcony jest ostatni rozdział pracy. Ten etap doczekał się w okresie powojennym kilku znaczących opracowań napisanych przez wybitnych uczonych tego Wydziału, by wymienić: T. Bigę, F. Longchamps de Beriera, S. Huberta, K. Joncę, K. Orzechowskiego, a także we wspomnieniach m.in. profesorów A. Mycielskiego, F. Ryszki. I właśnie obszernie fragmenty tych publikacji, uzupełnione krótkim komentarzem Nowackiego, znalazły się w tym rozdziale. W tej części pracy losy prawa we Wrocławiu zostały doprowadzone do XXI wieku. Autor zwraca uwagę, że dynamiczny rozwój Wydziału nastąpił od przełomu lat 80 i 90 minionego stulecia. Pod

koniec lat 90 powstał kolejny nowy kierunek studiów na Wydziale – ekonomia – i od końca 2001 r. Wydział nosi nazwę Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Nowacki z nieukrywaną dumą opisując ten etap i stwierdza: „Niezwykle nie tylko w skali Uniwersytetu Wrocławskiego, ale i ogólnopolskiej (a także uczelni zagranicznych), są liczby kształconej młodzieży na studiach prawa, administracji i ekonomii we Wrocławiu. W roku akademickim 2000/2001 na Wydziale prowadzono w jednolitym cyklu 5-letnim 2 kierunki studiów (prawo, administracja) oraz 3-letnie studia licencjacie na kierunku ekonomia. Skupiały one ogółem 17 721 studentów!” (s. 238).

W recenzowanej książce zwraca uwagę bardzo staranna redakcja i szata graficzna. Do tekstu dołączono 34 załączniki, bardzo ciekawe i reprezentatywne dla każdego z czterech rozdziałów (np. załącznik V: Hołd władz Uniwersytetu Leopoldyńskiego dla cesarza Leopolda I, fundatora uczelni 1702; Załącznik XXXIII: Dziekani i prodiokani Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego od 1945) oraz 70 ilustracji.

Książka Konrada Nowackiego na pewno bardzo dobrze wpisuje się w grupę publikacji wydanych dla uczczenie Jubileuszu 300-lecia Uniwersytetu Wrocławskiego, a z drugiej strony jest niezmiernie cenna dla tych, którzy interesują się i zajmują dziejami nauki i nauczania prawa w Polsce.

Marzenna Paszkowska*

* Uniwersytet Warszawski.